

פסק דין

“כאמור, האשה הסכימה עקרונית להתגרש, אולם, היא דורשת לעכב את הגירושין עד למימוש פסק הדין, שניתן לפני קצת יותר משנה במותב זה, המחייב את הבעל בתשלום כתובתה.”

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1102554/20

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי אשקלון

לפני כבוד הדיינים:

הרב ישי בוכריס – אב"ד, הרב בן ציון ציוני, הרב עודד מכמן

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד הודיה אמואל גז)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד טליה גיגי)

הנדון: דחיית בקשת האשה לעיכוב סידור הגט עד לגביית הכתובה

פסק-דין

רקע קצר

בפנינו תביעת גירושין.

הבעל תובע גירושין, האשה מסכימה באופן עקרוני להתגרש, אלא שהיא מתנגדת לסידור הגט עד לתשלום מלוא הכתובה, שפסק בית הדין.

הבעל טוען שאין ביכולתו לשלם את כתובתה עקב מצבו הכלכלי.

הצדדים (גרושים ללא ילדים מנישואין קודמים) נישאו בתאריך י"ג באדר ה'תשע"ה (04/03/2015). נולדו להם שני בנים משותפים, [א'] (כיום בן 7) ו[ב'] (כיום בן 5). לאחר לידת הבן [ב'] השתבשו חיי הנישואים. היה ניסיון לשלום בתחילת שנת 2019 בתיווך הרב חיים נחמיאס שליט"א, איתו בני הזוג היו בקשר הדוק בענייני טהרת המשפחה, ועקב כך בני הזוג ביקשו לסגור את התיקים בביה"ד. שלום הבית לא צלח, עקב אי הסכמה בנושא המגורים המשותפים, ולאור זאת, נפתחו כמה תיקים ע"י הצדדים. בספטמבר באותה שנה הגישה האשה בקשה ל"ס, בנובמבר הגיש האיש תביעת גירושין, ובפברואר 2020 הגישה האשה תביעת כתובה. בפסק הדין בתיק הכתובה, מתאריך כ"ד בסיון התשפ"ד (30/06/2024) קבע מותב זה כי האשה זכאית למלוא כתובתה בסך 101,000 ₪.

בתאריך 01/07/2024 הגיש הבעל בקשה לקביעת מועד לסידור גט. בהחלטתו מיום ג' בתמוז התשפ"ד (09/07/2024) הורה ביה"ד על הגשת הסכם גירושין, על מנת לקדם את סידור הגט.

בתאריך 10/11/2024 כתב הבעל בבקשתו כי האשה מערימה קשיים, ואינה מוכנה לסיים את ההליך עד לתשלום הכתובה. הבעל כתב כי אין קשר בין תשלום הכתובה למתן הגט, ועל כן מבקש לקבוע מועד לסידור גט. בהחלטתו מאותו יום, הורה ביה"ד להפנות את בקשת הבעל לתגובת האשה, ולקבוע מועד לדיון. בתגובתה מיום 19/11/2024, כתבה האשה, כי הבעל אמר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאשה כי לא ישלם לה את הכתובה לעולם. עוד כתבה, כי היא מתנגדת לסידור הגט כל עוד לא תקבל את כתובתה, ועל כן אין לקבוע מועד לסידור גט, ככל שהבעל לא הוכיח עילות גירושין והאשה לא חויבה לקבל גט.

הדיון שנקבע לתאריך י"ב בשבט התשפ"ה (10/02/2025), התקיים במעמד הצדדים וב"כ. במהלך הדיון עלה כי האשה איננה מוכנה להתגרש עד שתשולם כתובתה. הבעל מצידו טען כי הוא מוכן לשלמה, אך מחמת שאין לו יכולת כלכלית, הוא מסוגל לשלם 200 ש"ח לחודש. ביה"ד הבהיר לבעל כי זהו הסדר שאינו ראוי והגון (בקצב זה הוא יסיים לשלם סך 101,000 ש"ח הכתובים בכתובה, לאחר יותר מ-42 שנה), ונמצא, כי למעשה הבעל מפר את פסק הדין המחייבו בכתובתה. על כן, הורה ביה"ד, בהחלטתו מאותו יום, כי על הצדדים להגיש סיכומים.

סיכומי הצדדים

סיכומי הבעל

- א. הבעל תובע גירושין.
- ב. העילות לגירושין הינן:
 1. פירוד ממושך למעלה מחמש שנים, העדר סיכוי לשלום"ב, וחשש לעבירות חמורות שהצדדים עלולים לעבור אם מצב זה יימשך (כדעת הגר"ח פלאג'י).
 2. הצדדים מורדים זה על זה מתשמיש (הפעם האחרונה שהתקיימו יח"א היתה במרץ 2019).
 3. אין פני האשה לשלום"ב, אלא היא מעוניינת בגירושין, ומעכבת אותם רק לצרכים כלכליים.
- ג. עיכוב במתן הגט, משמעותו עיגון לבעל.
- ד. לסיכום, הבעל תובע לחייב את האשה לקבל גט.

סיכומי האשה

- א. ניתן פסק דין המחייב את הבעל בתשלום הכתובה.
- ב. בפד"ר ביה"ד ת"א (תיק 315910/15) נכתב כי גביית הכתובה לפני הגירושין הינה חלק מהדין של חיוב וכפיית גט, כפי המבואר בחזו"א (אה"ע סי' ס"ק יג) והאג"מ (ח"א אה"ע סי' קלז, ד"ה אבל עובדא).
- [לא ברור מה רצתה האשה לומר בטענה זו. בכל אופן כוונתם שם שגביית הכתובה לפני הגירושין תגרום לבעל לגרשה, הרי שהגביה היא חלק מתהליך כפיית הגירושין עצמם, ולכן יכול ביה"ד לגבות הכתובה קודם נתינת הגט. אך בנידון דידן, לא הבעל ממאן בגירושין אלא האשה, וגביית הכתובה איננה ממריצה את הגירושין, אדרבה היא מעכבת אותם – י.ב.]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. חרף הפירוד הממושך אין לחייב את האשה במתן גט טרם תשלום מלוא סך הכתובה, לנוכח העובדה שהבעל מתכוון להתחמק מתשלום הכתובה, כפי שהודיע בזלזול בביה"ד כי כך יעשה, ואין לביה"ד ליתן יד לכך.

ד. לסיכום, האשה מבקשת שלא לחייבה לקבל גט, לפני שתקבל את תשלום מלוא כתובתה.

דיון והכרעה

לפנינו כאמור, תביעת גירושין של הבעל, כאשר בתחילה האשה היתה מעוניינת בשלו"ב בתנאי שהבעל יעבור טיפול באלימות, ומשהבעל סירב הסכימה לגירושין, כפי העולה מדבריהם במהלך הדיונים ומסיכומיהם. על אף כן, האשה מעכבת כעת את הגירושין מחמת שהיא חוששת שהבעל לא ישלם את כתובתה, ומתוך הנחה שעיקוב הגירושין יניע לבסוף את הבעל לקיים את פסק הדין המחייבו בתשלום כתובתה.

ביה"ד סבור שבנידון דיון יש לחייב את האשה לקבל גט.

נימוקי הדין

בתחילה נביא בקצרה את העילות לגירושין שהוזכרו בסיכומי הבעל, ולאחר מכן נדון בנושא העיקרי, והוא עיכוב גט לצורך תשלום הכתובה.

כאשר כנגד תביעת גירושין, טוען נתבע (או נתבעת) כי הוא מעוניין בשלום בית, ניתן לעכב את מתן הגט, באם ביה"ד סובר כי יש אמת בדבריו, וכי יש סיכוי סביר ואמיתי לשלו"ב. בנידון דיון, כאמור, הבעל תבע את הגירושין והאשה היתה מעוניינת בתחילה בשלו"ב.

כעת, סבור ביה"ד מעל לכל ספק, כי גם האשה כבר אינה מעוניינת בשלו"ב אלא בגירושין (וגם אם תמשיך לטעון כן, הרי שמדובר בטענה שאינה כנה). ביה"ד הגיע למסקנה זו מחמת הדברים דלהלן:

א. בדיונים שהתקיימו בפני ביה"ד היתה ניכרת איבה גלויה ועמוקה (יש לומר אפילו חריגה ביחס למקרים אחרים שעמדו בפני ביה"ד) בין הצדדים, אשר הביאה לידי הטחת האשמות זב"ז שקשה מאוד לסלוח עליהן.

ב. הקשר שקשר האיש עם אשה זרה.

ג. היחסים שהפגינו הצדדים אחד כלפי השני בעניין הילדים המשותפים, כמעט ולא מאפשרים חזרה לשלום בית. האיש האשים את האשה שהיא חושפת את הקטינים לשקרים רפואיים, שכביכול הילד מוגבל על מנת לקבל הטבות כספיות. האשה האשימה את האיש בהאשמות חמורות של חוסר אחריות הורית כמו הסעה על רכבים מסוכנים ועוד.

ד. הפירוד הממושך שבין הצדדים.

ה. הניסיונות הרבים לשלום-בית שלא צלחו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רבנו ירוחם

כאשר שני הצדדים אינם מעוניינים בשלום"ב, הרי שככל שצד אחד מסרב לסדר גט משמעות הדבר הינה שהוא מעגן את חברו, ומצב זה עצמו מהווה עילה לחיוב גט.

כך כתב רבינו ירוחם (מישרים נכ"ג ח"ח) בשם מורו, שכאשר האשה אמרה שהיא לא רוצה בבעלה, והבעל גם הוא אמר שאינו רוצה באשתו, אך הוא אינו רוצה ליתן גט, כופים את הבעל לגרש את אשתו (לאחר שמששים אותם י"ב חודש שמא יסכימו לחזור לשלום"ב):

וכתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל, כי נראה לו שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה, והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש, והפסידה תוספ' וכל מאי דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה.

על דברי רבנו ירוחם אלה הסתמכו לדינא פד"ר רבים כמו גם מותב זה בתיק 48406/7. עיין גם בדבריו של הג"ר בנימין בארי שליט"א שהיה לפניו אב"ד במותב זה בפס"ד של ביה"ד הגדול (תיק 812732/1 - לא פורסם) שחייב גט בהסתמכו על דברי רבנו ירוחם אלה בלבד.

רבי חיים פלאג'י

אף במקרה שהאשה עדיין טוענת שהיא מעוניינת בשלום"ב, ויתכן שהיא כנה מבחינתה, דעתו של הג"ר חיים פלאג'י בספרו חיים ושלום (ח"ב סי' קיב), שבמקרה כזה, שיש בין הצדדים פירוד ממושך של יותר משנה וחצי, ונראה לביה"ד כי אין תקנה להחזירם לשלום"ב, אף אם אחד מהצדדים אינו מעוניין בגירושין, יש לחייב גט:

אלא שבדרך כלל אני אומר, כל שנראה לבית דין שזמן רב נפרדים ואין להם תקנה, אדרבה צריך השתדלות הרבה להפרידם זה מזה ולתת גט, כדי שלא יהיו חוטאים חטאים רבים, אחד האיש ואחת האשה, ... והנני נותן קצבה וזמן לדבר הזה, דאם יארע איזה מחלוקת בין איש לאשתו, כבר נלאו לתווך השלום ואין להם תקנה, ימתינו עד זמן ח"י חדשים, ואם בינם לשמים נראה לבי"ד שלא יש תקווה לשום שלום ביניהם, יפרידו הזווג ולכופם לתת גט עד שיאמרו רוצה אני.

כלומר, לאחר פירוד ממושך שברור שמבחינה אובייקטיבית אין סיכוי לשלום"ב, צריך להשתדל לגרשם כדי להצילם מחטאים, ואף לכוף על הגט עד שיאמרו רוצה אני.

וכבר הביאו דבריו, ודנו בהם באריכות בפד"ר רבים (עיין לדוג' בפד"ר של מותב זה – תיק 48406/7).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לציין, כי בחלק מפסקי הדין לא קיבלו את דבריו של הגר"ח פלאג'י (עיין לדוג' תיק 1147208/2 פד"ר ביה"ד הגדול), אך המנהג הרווח בבתי הדין הוא להסתמך על דבריו, בצירוף דברי רבנו ירוחם הנ"ל, ומציאות של מאיסות הדדית.

עיכוב הגט לצורך הכתובה

כעת נעבור לדיון העיקרי, והוא עיכוב הגט לצורך קבלת תשלום הכתובה.

כאמור, האשה הסכימה עקרונית להתגרש, אולם, היא דורשת לעכב את הגירושין עד למימוש פסק הדין, שניתן לפני קצת יותר משנה במושב זה, המחייב את הבעל בתשלום כתובתה. נידון זה נתון במחלוקת ראשונים ואחרונים, וכדלהלן.

הרשב"א (שו"ת ח"א סי' אלף רנד) כתב, שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין ביכולתו לשלם כתובתה:

שמעתי משם הגאון ז"ל שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה, כן מצאתי לרב אלפסי ז"ל בתשובה. והביא ראיה ממה ששנינו (כתובו' פ"ד דף נ"א) לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא את עצמה רשאי. הרי גיטה וכתובתה אבל שלא בכתובתה אינו רשאי. ואם לא קבל עליו את הדין מנדין אותו זה לשון התשובה.

כדעת הרשב"א סבור גם התשב"ץ (שו"ת, חלק ג סימן רכג), והביא לכך ראיות נוספות, ז"ל:

ויש לי ראיה לזה, דאמרינן "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" – זו אשה רעה וכתובתה מרובה" כדאיתא בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג ע"ב), וכן מההוא עובדא דשלהי אגדת הניזקין (גיטין נח ע"א), וכן מעובדא דרבי יוסי הגלילי בירושלמי – שהיתה אשתו רעה, ורבי אלעזר בן עזריה הלוח לוי מעות לפרעה – כדאיתא בפרק אלמנה ניזונת (ירושלמי כתובות פרק יא הלכה ג) ובויקרא רבה בפרשת הר סיני [=פרשת בהר] ובראשית רבה בפסוק "אעשה לו עזר כנגדו". מכל הני משמע שאינו יכול לגרשה אלא אם כן פורע אותה.

הב"י (אה"ע סי' קיט) הביא את תשובת הרשב"א הנ"ל, וכתב לאחריה ועיין בתשובת הרא"ש שכתבתי בסוף סימן קיז.

מלבד זאת העיר הב"י בבדק הבית על תשובת הרשב"א הנ"ל:

ואינם נראים דברי סמכא, דלא לישתמיט חד מהפוסקים המפורסמים לכתוב כן אפילו ברמז, והראיה שהביא מידחיא בגילא דחיתתאה כמבואר למבין. (והתשובה כתובה) [וכמה תשובות כתובות] בשם הגדולים ואינה שלהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תשובת הרא"ש (שו"ת כלל מב סי' א) עוסקת באשה נכפית שלא רצתה לקבל גט, וכתב הרא"ש שהיא חייבת לקבל גט, מהא דכופין בעל נכפה לגרש את אשתו, ק"ו שנחייב אשה לקבל גט שהרי מדאורייתא יכול בעלה לגרשה בע"כ אף בלא נכפית, ורק חדר"ג מעכבו. ובנידונו היה הבעל עני, ולא היה יכול ליתן את כל כתובתה, ועל כך כתב:

ואינה יכולה לומר אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי דזו אינה טענה כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט כאשר הוכחתי. נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחוייב לה, והנמצא אותו יתן והמותר כאשר תשיג ידו.

בדרכ"מ כתב שגם הריב"ש (סי' צא) ס"ל כרא"ש.

הרמ"א (אה"ע סי' קיט סע' ו) פסק ע"פ הרא"ש והריב"ש:

הגה: ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה, אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה.

הח"מ (שם סק"ה) העיר על הרמ"א שהם דלא כדעת הרשב"א הנ"ל.

אולם הב"ש (שם) כתב ליישב שלא נחלקו, והרשב"א איירי דווקא כשאין ראוי לגרשה, כגון בלקתה, אבל בראוי לגרשה יכול לגרשה אף בלא לשלם כתובתה תחילה.

הפרי חדש (שם סק"ח) השיג על פסק הרמ"א, וכתב שהעיקר כדברי הרשב"א שאינו יכול לגרשה בלא כתובה, ושהרא"ש מיירי דווקא בחייבת לקבל גט (וכמו שהציע החלקת מחוקק הנ"ל בתחילת דבריו). וכדבריו הכריעו השואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' קסה) וערוך השולחן (שם סע' יג).

בשו"ת יביע אומר (ח"ה אה"ע סי' א) הביא בעניין גירושין בעל כורחה ליוצאי עדות המזרח, דעת כמה פוסקים, שיכול הבעל לגרשה בעל כורחה, ואם האשה חייבת להתגרש א"צ לפרוע כתובתה מיד, אלא תישאר הכתובה חוב עליו, אך בשאר המקרים לא יגרשנה עד שיפרע כל כתובתה מושלם. (דברי הפוסקים האלו הם ממש כדברי הפרי חדש, וצ"ע שהיב"א לא הביא דברי הפרי חדש).

מאידך הגר"מ פיינשטיין (אג"מ יו"ד ח"ד סי' ט"ו אות ב') כתב:

ובדבר איש ואשה שזה הרבה שנים שליכא שלום בית, וכבר שנה וחצי דרים במקומות מופרדים, וכבר ישבו ב"ד חשוב ולא עלה בידם לעשות שלום ביניהם. וראינו גילוי דעת חתום מהב"ד, שלא הועיל כל השתדלותם לעשות שלום, וכנראה מזה שהב"ד סובר שא"א לעשות שלום ביניהם. אז מדין התורה באופן כזה מוכרחין להתגרש ואין רשות לשום צד לעגן, לא הבעל את אשתו ולא האשה את הבעל, בשום עיכוב מצד תביעת ממון.

גם בין הדיינים בבתי הדין השונים נתון הדבר למחלוקת. (עיין לדוגמא בפד"ר חלק י"ח עמ' 39, פד"ר במאגר המקוון פס"ד רמ"ד, ובפס"ד ער"ה ו-רפ"ו.)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנידון דידן, נראה עיקר כדברי הרא"ש והריב"ש.

ראשית, כדבריהם הכריעו הרמ"א הח"מ והב"ש, וכך גם נראית דעת מרן השו"ע שלא הביא את דברי הרשב"א להלכה, ובבדק הבית דחאם בצורה ברורה. שנית, בנידון דידן נראה שגם הרשב"א יודה, וכדברי הב"ש ועוד פוסקים שהעמידו את דברי הרשב"א כאשר לא ראוי לגרשה (כשלקתה), ובנידון דידן שהצדדים פרודים כבר יותר מחמש שנים, ושניהם מעוניינים כעת בגירושין, ודאי שבכחאי גוונא הגירושין הם דבר ראוי. יתירה מכך, הגירושין הם דבר מחויב ומתבקש, וכפי שכתב הגר"ח פלאג'י שבמצב כזה של פירוד על ביה"ד להשתדל להפרידם זמ"ז ולתת גט, וכפי שגם הוכחנו לעל מדברי רבינו ירוחם שבכה"ג יש חיוב גירושין. ברור אפוא, כאמור, שבנידון דידן גם הרשב"א יודה שעל האשה לקבל גיטה באופן מיידי.

מלבד כל הנ"ל, ברור שעיכוב הגט עד תשלום הכתובה אינו עונש לבעל אלא אחד מאמצעי הכפייה לתשלום הכתובה.

משל למה הדבר דומה לדיני תוכחה, שמותר לבית הדין להלקות אדם לצורך כפייתו למצוות. אולם אם נראה שגם אחר הלקאתו לא יאבה האיש לקיים את מצוות חכמים, אסור יהא להלקותו. השגת המטרה היא שמאפשרת מבחינה הלכתית להלקותו, וכאשר מסתבר שלא תושג המטרה חזר איסור "פן יוסיף" למקומו.

נראה אם כך שאף לדעת הסוברים שניתן לעכב את סידור הגט עד תשלום מלוא הכתובה, זהו דווקא כאשר יש סבירות שהדבר יביא לתשלום הכתובה. לא כן בנידון דידן כאשר הצדדים פרודים מזה כחמש שנים, ועיכוב סידור הגט לא הביא את התוצאה המיוחלת של תשלום הכתובה למרות שכבר חלף זמן רב מאז שנפסק חיוב הכתובה (למעלה משנה), אין סיבה להניח שעתה העיכוב ישיג את המטרה. כן הוא הדבר על דרך כלל, בכל בני זוג, וודאי שכך הם פני הדברים בנידון דידן, שלאור ההליכים הארוכים שבין הצדדים, שהתפרסו לאורך שנים, ויחסם של הצדדים של זל"ז במהלכם ובכלל, ברור לביה"ד ללא כל ספק, כי המשך עיכוב סידור הגט לא יועיל ולא ישפיע על תשלום הכתובה כהוא זה.

אשר על כן נראה שבמקרה כעין זה אין מחלוקת בין הפוסקים והכל מודים שיש לסדר את הגט באופן מיידי.

סוף דבר, על האשה לקבל גט מיד בעלה באופן מיידי.

סוף דבר

נוכח כל האמור:

ביה"ד מחייב את האשה לקבל גט מיד הבעל באופן מיידי.

על המזכירות לקבוע מועד לסידור גט.

[ביה"ד מבהיר, כי על אף שהבעל חייב לאשה את מלוא סכום הכתובה, עיקר ותוספת, וכמו שכבר פסק מותב זה, והאשה הביעה את סירובה לקבל גט לפני תשלום הכתובה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הגט שתקבל האשה במועד שייקבע יהיה גמור ומוחלט, ולא יהיה מותנה בתשלום הכתובה או בכל תנאי אחר.

הרב ישי בוכריס – אב"ד

נימוקים נוספים

לדינא מסכים אני עם מסקנת עמיתי אב ביה"ד, אך ברצוני להרחיב בזה את היריעה בשני עניינים:

- ביאור טעם דינו של רבינו ירוחם לחייב גט במקרה ששניהם מורדים זה על זה.
- מכיוון שנזכרה בקצרה מחלוקת הרא"ש והרשב"א בשאלת עיכוב גירושין לצורך תשלום כתובה, אאריך קצת בעניין זה לבאר שורש מחלוקתם כפי הבנתי (מכיוון שאני סבור שהטעם לכך אינו כסוג של אמצעי כפיה, וכפי שנראה להלן) ואוסיף גם מש"כ הפוסקים והאחרונים בזה.

ביאור דינו של רבינו ירוחם לחייב גט כאשר מורדים זה על זה

העילה לחיוב גט במקרה זה הינה, היות האשה מעוגנת בשל סירוב הבעל לתת גט למרות שהוא לא מעוניין בהמשך של חיי נישואין נורמטיביים עמה.

כך ביארו דבריו בפד"ר רבים. ראו:

- פד"ר חלק י"א עמ' 93 (בית הדין הרבני האזורי תל-אביב - יפו בפני כב' הדיונים: הרבנים ח' ג' צימבליסט, ע' אזולאי, ש' דיכובסקי):

"כיון שגם הוא אינו רוצה בשלום בית ממילא הוא חייב לגרשה, שהרי אינו יכול לעגנה ללא שלום וללא גירושין..."

- פד"ר חלק י"ג עמ' 267 (בית הדין הרבני האזורי תל - אביב - יפו, בפני כב' הדיונים: הרבנים, א. הורביץ - אב"ד. נ. בן שמעון. א. צ. שיינפלד):

"מפורש בדבריו (=של רבינו ירוחם) שיש לכוף את הבעל לגט בגלל טענת עיגון בלבד, ואף שאין לה עליו שום תביעות לחיובי אישות, שהרי רוצה גט ממנו."

ומתוך כך למדו אף למקרה הפוך כבני"ד, וז"ל:

"ולפי"ז הוא הדין כשהבעל רוצה לגרשה והאשה אינה רוצה בו וגם מסרבת לקבל גט שיש לכופה לקבל גט, או להתיר לו לישא אחרת, ויתכן דאף מדינא דגמרא חייבת לקבל גט דמעוגן מחמתה, דכיון דאגידא ביה לא יהבו לו אחריתא."

- פד"ר חלק י"ד עמ' 193 פסק דין מפי כתבו של הרב ח. ש. שאנן זצ"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ויותר נראה, שכששניהם אינם רוצים זה את זה אין תלוי - לרבינו ירוחם - הדין במי התחיל במרידה, מאחר שרי"ו אינו מחלק ואינו תולה דינו במי התחיל במרידה, והרי מטבע הדברים אין שני בני הזוג מואסים זה בזה ביחד באותו זמן, ולכאורה כך גם מסתבר שאין זה משנה, לפי שדברי רי"ו הם סברא: שבצורה זו אין לקיים את הנשואין, שאין דרך בני ישראל לעגן נשותיהם ועצמם בין אם המטרה כסף ובין אם המטרה נקמה וכל שכן כשאין המטרה ברורה כל עיקר."

עוד שם הוסיף ביאור:

"ר' ירוחם אינו כותב בדבריו שעצם עגון מהווה הסיבה לכפית גט, אלא כותב שאם הבעל והאשה לא רוצים זה את זה אזי כופים לגרש, וההסבר, שבכה"ג שרק מידת סדום או סיבות נקמה הם המונעים מתן הגט, ושני בני הזוג [עמוד 195] מעגנים עצמם בידים, יש לכפות, ועל כך לא מצינו חולקים, שכל שאין אישות ביניהם יש לכפות לגרש, אבל אין לכפות משום עגון גרידא, כגון שבן זוג אחד מעוגן ובן זוג השני רוצה להמתין כגון עד שיבוא ממדינת הים או שיקבל דבר שסבור שמגיע לו, ודברי ר' ירוחם יש לפרש כדרך שכתב הר"ן, שהובא בפד"ר הנ"ל, והוא ר"ן לקידושין סה א (כה א), שאם אשה אומרת קדשתי והבעל אינו מודה, אם אין לו סיבה למה לא לתת גט, כופים אותו ליתן גט, שכופים על מידת סדום, והוא הטעם שבעל שאין לו גבו"א כופים או בעל שאינו זן כופים מעיקר הדין או בעל שמורד מתשמיש, שכיון שמטרת הנישואין היא, שיחיו כבעל ואשה ובכל הנ"ל כשאין אפשרות לקיים תנאי האישות, והאשה תובעת גט, יש לנו לכפות לגרש.

ד. הרה"ג נחום פרובר שליט"א (קובץ "כנס הדיינים תשס"ח", עמוד 114).

"...לפי דינא דרבנו ירוחם, אין הבדל מי הראשון שהתחיל לטעון שרצונו להתגרש, וכמו כן אין הבדל בסיבת מי המצב שכיום אין צד רוצה את משנהו, והעיקר תלוי אם כיום יש עיגון או לא, דהיינו אם המצב שבפנינו הוא שהבעל לא מעוניין באישה כלל אף אם האישה תרצה לחזור אליו, או לחילופין, כיום המצב הוא שאין האישה מעוניינת בבעל אף אם הבעל ירצה לחזור אליה, זהו מצב שכיום שני הצדדים מעוגנים, ולכן יש לחייב בגט כל צד המעכב את הגירושין, ללא קשר מי גרם למצב הקיים, היות ואין זכות לכל צד לעגן את משנהו."

ה. עטרת דבורה להגר"א לביא שליט"א (חלק ב אבהע"ז סימן פ"ט עמ' 634):

"... חיוב הגט בדינו של רבינו ירוחם אינו מפני שהבעל נידון כ'מורד' מאחר שבאותו נידון בתחילה האשה מרדה בבעלה וכתוצאה מכך אין מוטלות עליו חובות מכח הנישואין. הבעל אינו יכול לקבל מעמד של 'מורד באשתו' בשעה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שכבר אינו מתנער מחובה כלשהיא המוטלת עליו מכח הנישואין לאחר שבטלה האישות מביניהם. עיין בב"י סי' ע"ז שכתב בשם הר"ן בתשובה סי' יג "האומרת מאיס עלי... הרי היא מבטלת תנאי האישות מיד" עכ"ל אלא שלאחר ששניהם ביטלו את תנאי האישות ביניהם אין אחד מהם רשאי לעגן את בן זוגו ולכפות עליו להשאר במצב זה לאורך ימים.

בנסיבות המתוארות בנידון של רבינו ירוחם, מאחר ששני בני הזוג בפירוד ואינם רוצים זה בזה המשמעות היחידה שיש לעיכוב הגירושין היא עיגון האשה לכן חייב בגירושין. עיין חכם צבי סי' א' הובא להלן עמ' 660) שבאר שקיימים שני סוגי חיוב גירושין, אלו שמנו חכמים, או משום עיגון...

בנידון רבינו ירוחם שהבעל אינו יכול לקבל מעמד של 'מורד' כשאינו מתנער מאף אחת מהחובות שהוטלו עליו מכח הנישואין, מחייבים אותו לתת גט כדי שלא יעגן את אשתו. בנידון זה האשה מעוגנת מכיון שגם אם תחזור בה ממרידתה אין לה בעל שתוכל לשוב אליו. אך מאחר שהעילה לחיוב הגט נובעת מפני שמוטל למנוע עיגון האשה לא נכון לקבוע שהיא מעוגנת מיד בימים הראשונים שאינם רוצים זה בזה, ופסק רבינו ירוחם "משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו". דהיינו כל עוד קיים סיכוי "דילמא הדרי בהו" לא ניתן לקבוע שהיא מעוגנת, ובתוך י"ב חודש עדיין חסרה העילה לכפיית הגט שהיא עיגון האשה. שיעור י"ב חודש הוא פרק הזמן שנקבע בגמ' במסכת כתובות דף סד להמתנה במורדת, ובתוך פרק זמן זה תולים שמא תחזור בה, לכן העיגון עדיין אינו ברור. אבל לאחר (ש)חלפו י"ב חדש ולא חל שינוי, הרי שאפסה התקוה לחזרה מהמרידה, ומכאן ואילך היא מעוגנת. ואם הבעל שאינו רוצה באשתו המורדת ממשיך בסרבנותו לתת גט יש לכפותו בגירושין.

וכ"כ בקצרה גם בחלק א' אבה"ז סימן מ' (עמ' 271):

"...לדעת רבינו ירוחם שלילת שלום בית על ידי שני הצדדים היא מצד עצמה עילה לחיוב הגט ואין לבעל זכות לעכב את המצב הנוכחי של פירוד כשאינו רוצה לא שלום בית ולא גירושין. בנסיבות אלו יש לקבוע שפקעה האישות ביניהם ואין רשות לאחד מהם לאכוף על השני להשאר במסגרת נישואין ריקה מתוכן ולעגן את בן הזוג... חיוב הגירושין נובע מכך שבנסיבות אלו שאף אחד מבני הזוג אינו חפץ בשני והם נמצאים בפירוד בטלה האישות מביניהם ואין אחר מהם רשאי לעגן את בן זוגו ולכפות עליו להשאר במצב זה לאורך ימים..."

1. ביכורי גושן להגר"ן גורטלר שליט"א חלק ג' עמ' קמט-ק"נ (פס"ד של ביה"ד הרבני הגדול בתיק מספר 1053135/3 מתאריך כ"ה בתשרי התשע"ז 27.10.2016):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"... שנינו בגמ' קידושין דף ס"ה ע"א: מתני'. האומר לאשה קדשתך, והיא אומרת לא קדשתני – הוא אסור בקרובותיה, והיא מותרת בקרוביו. היא אומרת קדשתני והוא אומר לא קדשתך – הוא מותר בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו.

ובגמ' שם: איתמר, רב אמר: כופין, ושמואל אמר: מבקשין. אהייא? ... אסיפא, בשלמא מבקשין לחיי, אלא כופין אמאי? אמר לא ניחא לי דאיתסר בקריבה!

וכתב על כך הר"ן על הרי"ף (דף כ"ח ע"א מדפי הרי"ף) וז"ל:

"גמ' מבקשין ממנו ליתן גט. אבבא דקדשתני והוא אומר לא קדשתך קאי, דכדי להתירה לינשא מבקשין ממנו ליתן גט, ומיהו אין כופין, משום דאמר לא ניחא לי דאיתסר בקריבתה והכי איתא בגמ'. ומכאן נראה דכל היכא שנתן גט אע"פ שהוא אינו מודה בקדושין נאסר בקרובותיה כדי שלא יאמרו שהוא נושא קרובת גרושתו, ומשום הכי אין כופין, הא לאו הכי ודאי כופין, דמאי אכפת ליה, וכגון זה כופין על מידת סדום."

לאור דברי הגמ' וכפי שביארם הר"ן דברי רי"ו מבוארים, דאם אשה אומרת איני רוצה בבעלי יתן לי גט, והוא אומר אני גם איני רוצה בה, בי"ד כופין את הבעל שיתן לה גט, שהוא מעגנה חנם, וכשמעגנה חנם כופין על מידת סדום."

עיי"ש שמכח הגדרה זו דחה דעתו של דיין שרצה לומר שכל מקום שנראה שאין סיכוי לשלוב"ב כופין את הצדדים להתגרש, ולא היא "שעל מקרה שבעל עזב את אשתו לטובת אשה אחרת והיא מבקשת שבעלה יחזור אליה, או על מקרה שהאשה תובעת להתגרש ואין לה עילה לחייב את בעלה שיגרש והוא תובע שלוב"ב ובי"ד סבור שהשלום לא יחזור לשרור בביתם, על מקרים אלו לא אמר רבינו ירוחם שיכופו את האשה לקבל גט, וכן לא כופין את הבעל שיקבל גט." משום שאין כאן כפיה על מידת סדום ועיגון לחינם, שהרי צד אחד מעוניין בשלוב"ב והוא לא מעגן את הצד השני לחינם אלא מתוך רצונו לשלוב"ב שעל דעת כן נישאו.

הראנו לדעת, שטעם הכפייה בדינו של רבינו ירוחם הינו משום שבמקרה שגם הבעל לא מעוניין באשה, הרי שבסירובו לתת גט אין כל טעם, שהרי היא לא תשוב להיות אשתו אחר שגם הוא למעשה לא מעוניין בה, ונמצא שהוא מעגנה לחינם ובכגון זו כופין על מידת סדום לגרשה.

ביאור מחלוקת הרא"ש והרשב"א

כתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' אלף רנד, וח"ז סי' קלג בקצרה) שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין ביכולתו לשלם כתובתה, וז"ל:

שמעתי משם הגאון ז"ל שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה, כן מצאתי לרב אלפסי ז"ל בתשובה (סי' יד דפוס ליוורנו). והביא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ראיה ממה ששנינו (כתובו' פ"ד דף נ"א) לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא את עצמה רשאי. הרי גיטה וכתובתה אבל שלא בכתובתה אינו רשאי. ואם לא קבל עליו את הדין מנדין אותו זה לשון התשובה.

כדעת הרשב"א סבור גם התשב"ץ (שו"ת, חלק ג סימן רכג), והביא לכך ראיות נוספות, ז"ל:

ויש לי ראיה לזה, דאמרינן "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" – זו אשה רעה וכתובתה מרובה" כדאיתא בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג ע"ב), וכן מההוא עובדא דשלהי אגדת הניזקין (גיטין נח ע"א), וכן מעובדא דרבי יוסי הגלילי בירושלמי – שהיתה אשתו רעה, ורבי אלעזר בן עזריה הלוח לוי מעות לפרעה – כדאיתא בפרק אלמנה ניזונת (ירושלמי כתובות פרק יא הלכה ג) ובויקרא רבה בפרשת הר סיני [=פרשת בהר] ובראשית רבה בפסוק "אעשה לו עזר כנגדו". מכל הני משמע שאינו יכול לגרשה אלא אם כן פורע אותה.

ולפי דברי הרי"ף והתשב"ץ מדובר בהלכה קדומה מזמן חז"ל שהרי הביאו ראיות להלכה זו מדברי חז"ל במשנה ובגמרא.

גם הרא"ש בתשובה (שו"ת כלל מב סי' א) מתייחס לשאלה זו, האם רשאי אדם לגרש אשה כאשר אין בידו לשלם לה כתובתה. הנידון שבא לפניו הוא של בעל עני שרצה לגרש את אשתו הנכפית, והיא מסרבת לקבל גט עד שיתן לה את הכתובה, ואותו בעל אין לו כעת די דמים לשלמה (מדובר בתקופה שכבר חל חזר"ג שא"א לגרש אשה בע"כ). הרא"ש כותב תחילה שלמרות חזר"ג האשה חייבת לקבל את הגט, דחזר"ג לא יפה כחה של האשה יותר מכוחו של האיש, ולכן במקום שהאיש חייב לתת גט וכופין אותו, כך גם לגבי האשה, וז"ל:

"במה שהאיש כופין אותו להוציא אף האשה כופין אותה לקבל גט. ואם תמאן לקבל ימנע ממנה שאר כסות ועונה."

לאחר מכן הוא מוסיף, וזהו החלק הנוגע לענייננו:

"ואינה יכולה לומר 'אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי', דזו אינה טענה, כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט כאשר הוכחתי. נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחוייב לה, והנמצא אותו יתן והמותר כאשר תשיג ידו."

מדברי הרא"ש עולה לכאורה, שסובר כרשב"א, שיש מקום לטענת האשה "אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי", אלא שמחמת שמדובר באשה שאפשר לכפות עליה לגירושין מדינא, נשללת ממנה טענה זו.

אולם, הרא"ש לא מביא ראיה ממקורות קדומים ליכולת האשה לטעון טענה זו, ונראה שסובר שדווקא לאחר חזר"ג, שא"א לגרשה בע"כ, יכולה האשה להתנות את הסכמתה להתגרש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתשלום הכתובה¹, וממילא במקום שלא גזר ר"ג ואפשר לכפות עליה גירושין ללא הסכמתה, אינה יכולה לעכבם בשל אי תשלום הכתובה, ודלא כרשב"א.

אם כנים דברינו, עולה שהרא"ש חלוק לחלוטין על הרשב"א, ולדעתו, מדינא דגמרא אין האשה יכולה לטעון כן, דהכתובה היא כשאר חוב, ומכיוון שהוא עני, הרי ישלמנה רק משתשיג ידו.

כדעת הרא"ש סבור גם **הריב"ש** (שו"ת סי' צא), בנידון, עני הרוצה לישא אשה נוספת, ואינו יכול לספק את צורכי שתי הנשים, ונאלץ לגרש את אשתו הראשונה (במקומו כנראה לא נהגו בחדר"ג, לא באשר לנשיאת שתי נשים ולא באשר לגירושין בע"כ) בעוד היא לא מעוניינת להתגרש, וכך כותב:

"וכן הדין היכא דלא אפשר ליה למיקם בספוקייהו והוא רוצה לגרשה כדי שישא אחרת והיא אינה רוצה להתגרש, אינה יכולה לתבוע נדוניה וכתובה ולא מטלטלין לאחריותן אלא תקבל גיטה ואחר כך תתבע כתובתה ואם אינה רוצה אין מונעין אותו מלישא אחרת עליה. וכ"ש אם שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה שמן הדין כופין אותו לגרשה... או ישא אחרת עליה שתהיה ראויה לילד. ואם לא רצה להוציא כתב הרמב"ם ז"ל כופין אותו ומכין אותו בשוט עד שיוציא. ואעפ"י שלא נהגו עתה בכפיה זו וב"ד מעלימין עין בזה, מיהו אם הוא רוצה מעצמו לישא אחרת עלי' אין מונעין אותה ממנו. אלא דאי לא אפשר לי' למיקם בספוקייהו והיא רוצה להתגרש יוציא ויתן כתובה אם יש לו, ואם אין לו תהיה כתובתה עליו עד שיהיה לו."

מפורש בדבריו ג"כ, שאדם עני שאין בידו לשלם כתובה רשאי לגרש את אשתו, וכתובתה תשולם לכשירווח לו.

שו"ר ככל דברינו הנ"ל בדברי הגר"א לביא שליט"א (עטרת דבורה ח"א סי' נה עמ' 332), וז"ל שם:

"... שביסוד הדין הרא"ש נקט כסברת הריב"ש שאינה יכולה לעכב את הגירושין בטענה שאינו משלם את הכתובה, אלא שתשובת הרא"ש התייחסה למקום שנהגו בחרם דר"ג שלא לגרש אשה בעל כרחיה, ובזה כתב שמפני חיוב האשה בגירושין שנפסק באותו נידון אין מקום לחרם דרבנו גרשם וחזרנו

¹ וזה שלא כמו שכתב בבית יעקב (סי' ע' סעיף ד), וז"ל:

"... הרא"ש לא כתב כן רק במקום שכופין אותה ובהדיא כתב שם וז"ל ואינה יכולה לומר אין רצוני לקבל הגט עד שיתן לי כתובתי זו אינה טענה כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט וכו', משמע דאם לא היתה חייבת לקבל הגט היתה טענתה זו טענה טובה אף בלא חדר"ג דהא טענה זו אין לה שייכות לחדר"ג."

מבואר שהבין בדברי הרא"ש שיכולה לטעון אין רצוני לקבל את הגט עד שיתן לי כתובה גם קודם חדר"ג. אבל לדברינו אינו כן וכמו שמבואר בגוף הדברים, והבאנו שכך כבר כתב בספר ברית אברהם, וכך נקט גם בעטרת דבורה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעיקר הדין. לפי זה אדרבה משמע מדברי הרא"ש שעיקר דינא דגמרא הוא שהגירושין אינם תלויים בכתובה".

והביא שכבר כתב כן בספר ברית אברהם (אה"ע סי' צא), וז"ל:

"... הרא"ש הוצרך לדייק כיון שמן הדין כו' היינו משום דמיירי אחר תקנת חרם דר"ג, ולהכי כתב כיון שמן הדין חייבת כמו שהוכחנו וכו', היינו מדכופין באיש הוי כשאר חוב, וא"כ כיון דחזינן דהיכי דרשאי לגרש וחייבת לקבל גט בעל כרחא אינה יכולה לעכב בשביל פירעון הכתובה ולולי דאינו יכול לגרש מחמת חרגמ"ה כמ"ש הרמ"א, וא"כ בכה"ג דאין בו משום חרגמ"ה למה נעכב ההתרה באין לו לשלם."

העלנו מדברי הרא"ש, כאמור לעיל, שחולק הוא על הרשב"א האם מדינא דגמרא יכולה אשה למנוע את גירושיה ללא קבלת כתובתה. אולם, לאחר חדר"ג, גם הרא"ש מודה שהאשה יכולה למנוע את גירושיה ללא קבלת כתובתה, משום שלא ניתן לגרשה בע"כ (אם לא במקרה שלא נוהג חדר"ג, וכגון אשה נכפית). **נראה שמדובר במסקנה פשוטה שאין אדם שיחלוק עליה².**

כדעת הרשב"א סבור גם הרדב"ז (שו"ת ח"ב סי' תש), אלא שהוא כותב כי מדובר בתקנה מתקופת הגאונים, וז"ל:

"ותקנת הגאונים היא שלא יגרש אדם אשתו עד שיתן לה כתובתה."

וכ"כ שם גם בח"ג סי' תקסו (תתקצו), וז"ל³:

"שאלת ממני אודיעך דעתי על ענין ראובן שהוא עני ואין יכול לפרנס את אשתו לפי כבודה ואפילו כפי העניים והוא חפץ לגרשה אבל אין לו לתת לה כתובתה וקרובי האשה אינם מרוצים שתתגרש עד שיתן לה כתובתה כפי תקנת הגאונים וכפי המנהג. ורוצים לכוף אותו להשכיר עצמו כדי שירויח לפרנסה והוא אינו רוצה יורה המורה הדין עם מי..."

עם זאת, הרדב"ז מסייג שכאשר מדובר באשה רעה שמן הדין לגרשה (אך עדיין זכאית היא לכתובה) ניתן לגרשה מיד אף שהוא עני ואין בידו לשלם כעת, והכתובה תהיה עליו כחוב עד שתשיג ידו, וז"ל שם בתשובתו:

² בספר עטרת דבורה (ח"א סי' נה עמ' 331) הביא מספר משיבת נפש למהרא"ל צינץ (ח"ב סי' יא) שכתב שבהכרח לומר שהרי"ף והרשב"א בתשובותיהם הנזכרות סוברים שאדם יכול לגרש את אשתו בעל כרחא ולא נהגו בחרם דר"ג, שאם לא כן הרי האשה רשאית להתנות את הסכמתה להתגרש בתקבא דדנרי, ובודאי שתוכל להתנות שישלם את הכתובה יחד עם הגירושין. וזו בדיוק הסברא שכתבנו כאן.

³ ע' גם בתשובתו ח"א סי' קעח.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"...גם אין מוסיפין על כתובתה, שאין זה מורד על אשתו, כיון שרוצה לגרש אלא שאין יכול מפני התקנה שלא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ יתן לה כתובה, שהרי מדין התלמוד יכול לזרוק לה גיטה ותהיה מגורשת ויפטר ממזונותיה ומתשמישה ולא יהיה מורד. וקרוב אני לומר שלא היתה התקנה (אלא)⁴ למי שנתברר שהוא ודאי עני ויש לו אשה רעה אין אדם דר עם נחש בכפיפה ויגרש ויהיה הכתובה עליו חוב. ואין ראוי לגלות דבר זה, שלא ילמדו בני אדם לטעון שהוא עני ואין יכול לזון את אשתו ורוצה לגרשה ושמא עיניו נתן באחרת ונמצאו בנות ישראל יוצאות בלא כתובה ומתבטלת תקנת חז"ל דאמרו משום חינא."

וכ"כ גם בח"א ס' תמה, בנידון אשה האוכלת חלב ודם ואינה מדקדקת במצוות, ונשאל האם ניתן לגרשה בלא כתובה, והשיב שלגבי הפסד כתובה אין לנו אלא מה שמנו חז"ל, ומי שאוכלת דבר איסור לא מפסדת כתובתה. ומכל מקום ראוי לגרשה, ותקנת הגאונים שלא לגרש בלא כתובה לא תוקנה בכה"ג שיש איסור וז"ל:

"תבוא מארה לאיש... שאשתו עוברת על גופי תורה... ואינו מגרשה... דכיון דאינה מקפדת על איסור כרת אינה מקפדת על ולפני עור לא תתן מכשול ומשמשות נדה והוא לא ידע ומאכילתו דברים אסורים והוא לא ירגיש, ועל זה נאמר גרש לך ויצא קלון וגו'. ואומר אני כי בכגון זה לא תקנו הראשונים שלא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן נותן לה כתובתה אלא זורק לה גטה וישאר כתובתה עליו חוב, ואם אין לו – מסדרין עליו... וכן אני אומר בכל אשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה והוא רוצה לקיים מצות פריה ורביה זורק לה גטה וישאר עליו הכתובה, ובזה (אצ"ל וכזה) ראוי לדון דבמקום דאיכא איסורא⁵ לא תקינו רבנן (=שלא לגרש אא"כ נותן כתובה, ומגרשה בע"כ וישלם כתובתה לכשתשיג ידו)."

ומה שהוסיף כאן בקצרה גם לגבי שהתה עשר שנים ולא ילדה ורוצה לקיים מצות פו"ר, כתב כך גם בתשובה אחרת שלו (ח"א ס' תנח), וגם שם כותב שמדובר בתקנה מזמן הגאונים, וז"ל שם:

⁴ ניכר שיש כאן ט"ס. מסתבר שיש כאן השמטה: "שלא היתה התקנה אלא למי ... אבל למי שנתברר וכו'. ולפי הנוסח שלפנינו עכ"פ יש למחוק את המלה "אלא" להבנת הענין.

⁵ שאשתו רעה ועלולה להכשילו, וה"נ י"ל בשהה עמה עשר שנים ולא ילדה דבמקום מצוה דפו"ר לא תקינו רבנן, והרדב"ז קיצר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"שאלת ממני אודיעך דעתי בראובן שנשא אשה ושהתה עשר שנים ולא ילדה וכתובתה מרובה ואין לו, מה תקנה יעשה לקיים מצות פריה ורביה לפי שיש עליו שבועה בכתובה כמנהג המדינה (=שלא יישא אשה אחרת על אשתו⁶).

תשובה. כבר נשאלתי על כיוצא בזה פעמים אחרות⁷ והעליתי שיפייס בכל מה שדרך הנשים להתפייס ואם לא נתפייסה אנוס הוא ומתירין לו שבועתו, דלאו תרקבא דדינרי יהיב לה כדי שתתפייס. ואחר שיתירו לו שבועתו אם תרצה להיות אצלו בצרה מוטב, ואם לא תרצה להיות אצלו בצרה מגרש אותה ונותן לה כל מה שיש בידו והשאר מסדרים עליו כדין שאר בעלי חובות דעלמא. ואין כופין אותה לשבת אצלו בצרה, שלא נשאת אלא על תנאי שלא ישא אחרת. ואין מתירין אותו לישא אשה עד שיגרשנה ויתן לה מה שנמצא בידו ויסדרו אותו מפני תנאי כתובתה. ואף על גב דתקנו הגאונים ז"ל שלא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ יתן לה כתובתה הני מילי בעל כרחיה⁸ אבל הכא היא רוצה להתגרש שאינה רוצה לעמוד עם צרה והוא רוצה לקיים מצות פריה ורביה. הנלד"כ."

העולה עד כאן הוא כך:

א. דעת הרשב"א והתשב"ץ שא"א לגרש אשה בלא לשלם קודם את כתובתה. לדעתם מדובר בדין קדום עוד מתקופת חז"ל.

ב. דעת הרא"ש והריב"ש שניתן לגרש אשה בלא לשלם כתובתה (כמובן שמדובר במקרה שהוא עני ואין ידו משגת כעת), דהכתובה אינה אלא חוב, וישלמה לכשתשיג ידו, אלא שלאחר חדר"ג שא"א לגרשה בע"כ היא יכולה להתנות את הסכמתה בכך שישלם תחילה את כתובתה, וממוצא דבר למדנו שבמקום שמצוה לגרשה ואינה יכולה להתנגד, הדר דינא שמגרשה והכתובה תישאר עליו חוב.

⁶ בתשובות הרדב"ז חזינן שהוא סבור שחדר"ג תקף רק במקומות שקיבלו אותו עליהם, ויש מקומות שלא קיבלו ומכ"מ היו נשבעין שלא לישא אשה נוספת, ע' לדוגמא שו"ת רדב"ז ח"ד סי' צ"ד (אלף קס"ה) וכאן מדובר במקום כזה. ומכיון שכך, כתב גם בתשובה הקודמת שיכול לגרשה בע"כ מכיוון שאין כלל חדר"ג שאסור לגרשה בע"כ, אבל במקום שיש חדר"ג שלא לגרשה בע"כ יש מו"מ מה הדין במקום שיש חיוב על האשה להתגרש האם במקום כזה לא חל חדר"ג כלל ויכול לזרוק לה גיטה בע"כ, או שדינה שווה לאיש וניתן לכופה להתגרש אבל לא ניתן לגרשה בע"כ.

וע' בזה בשו"ת הרא"ש הנזכר (כלל מב סי' א) ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אבהע"ז סי' ק"ד) ובשו"ת דברי חיים (ח"א אבהע"ז סי' נא) ובשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"א סי' יט), ואכמ"ל.

⁷ בתשובתו דלעיל ח"א סי' תמה הזכיר ג"כ נידון זה.

⁸ ומכ"מ צ"ע, דבתשובה הקודמת נקט שיכול לגרשה בע"כ (וזורק לה גיטה), ואילו בתשובה זו הוא כותב שהדבר מותר כיון שגם היא רוצה להתגרש כיון שאינה רוצה לעמוד עם צרה ולאפשר לאיש לקיים מצות פו"ר, ומשמע קצת שאם לא היתה רוצה כלל להתגרש לא היה הדבר אפשרי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. דעת הרדב"ז שיש תקנה מתקופת הגאונים שאין לגרש בלא לשלם כתובה, אך במקום שיש מצוה לגרשה (כגון אשה רעה, או ששהו עשר שנים ולא ילדה) לא תקנו הגאונים.

מה טעם התקנה שלא לגרש בלא לשלם כתובה

כאמור, לדעת הרא"ש מחמת חדר"ג יכולה האשה להתנות את הסכמתה לגירושין בתשלום מידי של הכתובה, ואין זה מכח תקנה. אבל לדעת החולקים דס"ל שיכולה להתנות מכח התקנה, יש לברר מה טעמה של תקנה זו?

היה מקום לומר, כי הרשב"א סובר שזה חלק מעצם תקנת הכתובה (למ"ד שחייב כתובה הוא מדרבנן, כדעת רוב הפוסקים) שכיון שטעם תקנת הכתובה הוא "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" הרי שאם הבעל ידע שעל מנת לגרש את אשתו אין הוא צריך לגייס את סכום הכתובה והוא יכול להשאירו כחוב עליו עד לכשירווח לו, הרי שלא תשיג התקנה את מטרתה לחלוטין כי עדיין תהיה קצת קלה בעיניו להוציאה כיון שהתשלום אינו מידי.

אך לדעת הרדב"ז שמדובר בתקנה מאוחרת, לכאורה אין זהו מגוף תקנת הכתובה. מ"מ גם לדעתו אפ"ל שבמהלך הדורות רצו הגאונים לחזק את תקנת הכתובה, לאחר שראו שלמעשה היא קלה בעיניו להוציאה כאשר זקף את כתובתה כחוב עליו, ולכך קבעו שאין לגרש בלא לשלם כתובה, אם לא באשה רעה, דאדרבא, יגרשנה מיד (ובזה נראה שיחלקו הרשב"א והתשב"ץ דס"ל שזו חלק מתקנת הכתובה, כאמור).

וכע"ז אכן כתב **הישועות יעקב** (אבהע"ז סי' קיט בפירוש הקצר סק"ו), וז"ל:

"באין לו לשלם הנדוניה הדבר פשוט דהרי הוא רק חוב עליו ואין הגרושין תלוי בזה⁹, אבל באין לו לשלם הכתובה בזה יש סברא לומר כיון דתיקנו חז"ל כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה א"כ אם יכול לגרשה והכתובה תהיה חוב עליו תהיה קלה בעיניו להוציאה".

וע"ע מש"כ שם בפירוש הארוך סק"ד¹⁰.

⁹ בספר משפטיך ליעקב (ח"ג סי' מא) הוכיח מכאן שפשוט שאין האשה יכולה לעכב את הגט בטענה כי היא מעוניינת תחילה להסדיר את כל העניינים הרכשיים. וע' בזה בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ד סי' טו אות ב) הובאו דבריו בגוף פסק הדין לעיל.

¹⁰ דן שם ליישב מה יענה הרא"ש על טענה זו, ומה הועילו חכמים בתקנת הכתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה אחר שיכול לגרשה בלא כתובה.

ויישב הישועות יעקב דהנה דעת הירושלמי, והסכים עמו הרא"ש, שגרשה ולא שילם כתובתה חייב במזונותיה, והרי"ף חולק על הירושלמי. וא"כ הרשב"א והרא"ש אזלי לשיטתם, שהרשב"א סבור כרי"ף דגרשה ולא שילם כתובתה אין לה מזונות, לכן לדעתו יש חשש להערמה אם נתיר לו לגרש והכתובה תישאר חוב עליו, לכן אין לגרש עד שישלם הכתובה, ואילו הרא"ש סבור כירושלמי שיש לה מזונות, ולכן אין חשש הערמה אפילו שהכתובה נשארת חוב.

וע"ע בפסקי דין רבניים (כרך יח עמ' 40), בדברי האב"ד הרב שלוש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן מבואר בשו"ת צמח צדק (לובאוויטש אבהע"ז סי' ו'), וז"ל:

"...אף גם לדין הש"ס שהאשה מתגרשת בע"כ, מכל מקום יכולה לעכב הגט עד שיסלק כתובתה. ול"ד לשאר חוב, דאדעתא דהכי נישאת לו שלא יגרשנה בלא כתובה דמש"ה תיקנו כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה."

וכן מבואר בחידושי חתם סופר (גיטין צ.) וז"ל:

"... הסברא נוטה דכל עצמו שנאמר דלא יגרש אא"כ מניח כתובתה משום דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתם שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, והרי יהיה קל בעיניו אעפ"י שתשאר עליו חוב מ"מ תהיה קלה בעיניו..."¹¹

וכן מבואר גם בשו"ת עין יצחק (ח"א אבהע"ז סי' עד אות יד) תוך שהוא מחדש ע"פ סברא זו שגם הרשב"א יודה שעיקב הגירושין אפשרי רק ככל שאין לבעל כסף לתשלום עיקר הכתובה בלבד, אך בעבור תוספת הכתובה אין האשה יכולה לעכב את הגט וז"ל שם:

"... נלע"ד דאף להרשב"א דכתב דכתובה הוי עיכוב להגט י"ל דזה אינו רק בעיקר כתובה אבל לא להתוספת... דבתוספת כתובה גם הרשב"א ס"ל דיכול לגרשה אף דאינו משלם התו"כ. והטעם פשוט דדוקא בהכתובה י"ל הסברא של הרשב"א הוא דכיון דתקנת הכתובה היה העיקר שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ולכן אם היה הדין דיהיה יכול לגרשה אף אם אין לו יכולת לשלם הכתובה. א"כ תהיה קלה בעיניו להוציאה כיון דלא יהיה לו במה להגבות הכתובה ממנו ותיעקר עיקר התקנה בזה. ע"כ תקנו חז"ל דכל זמן דלא ישלם לה הכתובה דלא יהיה יכול לגרשה. וזה אינו אלא בהכתובה אבל לא בהתוספת."

וע"ע בשו"ת עין יצחק (שם ענף ב אות ה, וכן סי' עח אות סט) טעם נוסף ומחודש בדעת הסוברים שאי תשלום הכתובה מעכב את הגט¹².

אמנם לדידי הקושיא ל"ק כ"כ, דכיוון דסו"ס רובץ עליו חוב, וצריך לשלמו, הרי לא תהא קלה בעיניו להוציאה, כך נלענ"ד.

¹¹ ועי"ש שתלה הדבר בשאלה האם כתובה דאורייתא או דרבנן, וז"ל החת"ס שם: "וכל זה אי כתובה דרבנן ומטעם הנ"ל, אבל למ"ד כתובה דאורייתא אה"נ מצי לגרש בלי כתובה ותשאר עליו חוב".

¹² ז"ל שו"ת עין יצחק (ח"א אבהע"ז סי' עד ענף ב סק"ה):

"... וכת"ר שקיל וטרי הרבה בטעם הסוברין דאינו רשאי לגרשה אם אין לו במה לסלק הכתובה וביקש ממני לחוות דעתי בזה. והנני להשיבו גם בזה והוא דלכאורה צריך ביאור באמת דאיזה שייכות הוא חיוב כתובה להגט. נלע"ד בכוונתם ע"פ מש"כ הרשב"א שהובא בשיטה מקובצת לביצה (דף ח' ע"ב) דאינו רשאי לשחוט במקום שאין לו במה לכסות את דמו דאינו רשאי להביא א"ע לידי חיוב עשה ושידחה להעשה מפני טענת אונס. ושקיל וטרי שם בהא דעירובין (דף ס"ח) בההוא ינוקא דאישתפין חמימא כו' עי"ש. וכן מבואר ביו"ד סי' כ"ח סעי' כ"א דמי שאין לו עפר לכסות לא ישחוט ע"ש. וחזינן דאין אדם רשאי להכניס א"ע לידי חיוב מצות עשה ולבטלה מפני סיבת אונס. ומצינו כעין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך נראה פשוט שאין טעם זה עיקר¹³.

זה בשבת (דף י"ט) ובאו"ח סי' רמ"ח הטעם דלכן אין מפליגין פחות מן ג' ימים קודם השבת לפי שיכול להיות חילול שבת מזה במקום סכנה וכמש"כ הר"ן בפ"ק דשבת וכעין זה בהר"ן דשבת פ' י"ט ובאו"ח סי' של"א ובט"ז ס"ק ט' וביו"ד סי' רס"ד בב"י בשם התשב"ץ. וכיוצא בזה מצינו באו"ח סי' ש"ו סעי' י"ד ובמג"א שם ס"ק כ"ח וס"ק כ"ט דמותר לאחר לחטוא באיסור קל כדי שלא יעבור חבירו על איסור חמור באונס. הרי דאף על עבירה שיעבור באונס החיוב להשתדל שלא יבא לזה וכן מצינו בכמה דוכתי. וה"ה כאן דאם יגרש אשתו אז יהיה עליו חיוב מצות עשה דפריעת חוב הכתובה הן למ"ד דאורייתא הן למ"ד דרבנן. וכל זמן שלא יגרשה לא יהיה עליו חוב הכתובה כלל ע"כ אסור לגרשה כדי שלא יצטרך לעבור על מ"ע דפריעת בע"ח ואף דיהיה אונס על קיום המצוה הזאת לפי שאין לו במה לשלם מ"מ הא אסור לו להביא לידי זה וכמו בשחיטה דאסור לשחוט אם אין לו עפר לכסות וכמבואר כן גם באו"ח ה' יום טוב סי' תצ"ח סעי' י"ד וביצה (דף ח').

וחזרו הדברים בהגהה מבנו בשו"ת עין יצחק (ח"א אבהע"ז סי' עח ס"ק ט):

"...וזה רבות בשנים אשר שמעתי מכא"א הג' נ"י לפרש טעמו של הסוברין דלא יכול אדם לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה משום דעד הגירושין אין עליו חיוב לפרוע הכתובה דלא ניתנה לגבות מחיים. רק ע"י הגירושין חל עליו החיוב לכן אסור להכניס א"ע לאונס היכא שידע שלא יהיה לו במה לשלם אחר הגירושין ואף שאונס הוא מ"מ אסור לאדם להכניס א"ע לאונס. וכמו שאם אין לו עפר אסור לשחוט אף שיהיה אונס אח"כ. ולפי דבריו היקרים גם היכא דמשלם לה העיקר רק אם אין לו לשלם לה הנדוניא והתוספת ג"כ אין לו לגרשה. דהא עד הגירושין לא היה עליו שום חיוב וע"י הגירושין מכניס עצמו לאונס."

¹³ בפסק דין של ביה"ד הרבני חיפה (תיק מס' 575141/19) כתב ידידי הרה"ג יצחק אושינסקי שליט"א (ונמשך אחריו גם הרה"ג רפאל זאב גלב שליט"א בפסק דין בביה"ד הרבני בתל אביב (תיק מס' 905329/1) ורצה ללמוד גם מס' נפק"מ להלכתא בין הטעמים) כי ישנם 4 טעמים לדינו זה של הרשב"א, הטעם שכתבנו בגוף הדברים – שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (והביא שם את דברי העין יצחק), ושלישה טעמים נוספים. ולפי דעתי כל שלושת הטעמים הנוספים שכתב שם אינם, וכדלהלן.

הטעם השני שכתב הוא משום שהכתובה מהווה מקור מחיה עבור האשה לאחר גירושיה, ולכן אין לגרשה בלא לשלם כתובתה, וטען שכך עולה מדברי הישועות יעקב, וציטט בארוכה מדברי הישועות יעקב בפירוש הארוך סק"ד. ובמחילה, הדברים לא כתובים שם כלל כמבואר לכל מעיין, והם אף נסתרים ממה שכתב להדיא בפירוש הקצר סק"ו שטעמו של הרשב"א הוא משום שאם יוכל לגרש בלי לשלם כתובה ותהא חוב עליו, תהא קלה בעיניו להוציאה.

הטעם השלישי שכתב הוא שעיקוב הגט עד תשלום הכתובה הוא משום שחוששים שאם הוא לא ישלם כעת את הכתובה וילך עם אשה זרה הוא לא יעמוד לבסוף בתשלום הכתובה לאחר שכבר פתח בחיים חדשים. וא"כ מדובר בעצם בסוג של אמצעי לחץ על הבעל שאכן ישלם את הכתובה. טעם זה הוא מביא מדברי שו"ת ויאמר יצחק (אבהע"ז סי' קעט) לחכם יצחק בן וואליד מגדולי רבני מרוקו לפני כ-200 שנה. והרואה יראה שאין כוונתו שם לפרש את דברי הרשב"א כלל, אדרבא, פסק שם כשו"ע והרמ"א שהביאו את דברי הרא"ש והשמיטו את הרשב"א, ואעפ"כ כתב שבזמנו"ז שהדור פרוץ ראוי לעתים לפי ראות עיני ביה"ד לעכב את הגירושין עד שתשלם הכתובה במקרה שנראה להם שרוצה לגרשה בלא טענה טובה ויש חשש שנתן עיניו באחרת, וא"כ מדובר בתקנה והוראת שעה ולא מדינא, וז"ל שם:

"...מ"מ אנן בדידן כפי מה שמקובל בידינו דהיכא שלא הזכיר מרן בש"ע ומור"ם בהגה פסקו הולכין אחריו הכי נקטינן ותישאר הכתובה חוב עליו. אלא דבזמנו"ז שהדור פרוץ ותולין עיניהם בבנות הארץ ללכת אחרי תאות יצרם מן הראוי הוא שאם יראה לב"ד שאין לו טענה מספקת כדי לגרשה שישתה בעציצו עד שיהיה בידו כמה לשלם כתובתה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פסיקת השולחן ערוך והרמ"א

הב"י (אה"ע סי' קיט) ציטט את תשובת הרשב"א במלואה, והפנה גם לדברי התשב"ץ, אך בהתייחסו לדברי הרשב"א ולראיה שהביא כתב בבדק הבית וז"ל:

"ואינם נראים דברי סמכא, דלא לישתמיט חד מהפוסקים המפורסמים לכתוב כן אפילו ברמז, והראיה שהביא מידחיא בגילא דחיתתאה כמבואר למבין¹⁴. וכמה תשובות כתובות בשם הגדולים ואינה שלהם וכדאמרין בפרק ב' ביבמות (כב.) לאו מר בריה דרבינא חתים עלייהו."

ובסוף דבריו הפנה לתשובת הריב"ש הנזכרת החולקת על הרשב"א.

בבית יוסף הפנה גם לתשובת הרא"ש הנ"ל, אותה הביא כבר בסימן קי"ז, ואף הביאה להלכה בשו"ע (שם סע' יא), וז"ל:

ומכיון שמדובר בדבר חידוש לשנות מעיקר הדין הכתוב בשו"ע וברמ"א לדעתו, הביא לדבריו חיזוק שכך נהגו כבר בבתי הדין במרוקו, וז"ל שם:

"וכן מצינו לאחד קדוש מדבר מבית דין הראשונים שבמתא מכנסא יע"א שכתב בפסק דין וזה לשונו: ולהיות הכל תלוי לפי ראות עיני הבית דין, שאם רואים בבעל שאין דבר בפיו מה זה היה לו לבגוד בבת בריתו חינו, רק שזחה דעתו עליו ותלה עיניו בבנות הארץ, יש לבית הדין להפך מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושייה, ולא יגרש עד שיפרע לה כל סכי כתובתה עיקר ותוספת ומתנה ונדונייתא עד סך פרוטה אחרונה וכו'. וראוי לכל בעל נפש היושב על כיסא דין לחוש לתועלת האישה ולא יחרוך רמיה צידו להוציא בת בריתו נקיה מכל ואיהו ליכול וליחדי עם אחרת, ובעת תבוע אותו הראשונה יפשוט לה את הרגל וכו', ולכן קם דנא דבנדון כזה אינו יכול לגרש עד שיפרע כל סכי הכתובה וכו'."

ובמקומו כנראה לא קיבלו עליהם חדר"ג, דאל"כ הרי יכולה האישה להתנות בעצמה שלא תסכים להתגרש אא"כ ישלם לה את כתובתה וכפי שכתבנו בגוף פסק הדין.

טעם הרביעי כתב ע"פ דברי הרדב"ז שהובאו בגוף דברינו (ח"ג סימן תקס"ו), ונסמך על לשון הרדב"ז "ואין ראוי לגלות דבר זה שלא ילמדו בני אדם לטעון שהוא עני ואין יכול לזון את אשתו ורוצה לגרשה, ושמא עיניו נתן באחרת ונמצאו בנות ישראל יוצאות בלא כתובה, ומתבטלת תקנת חז"ל דאמרו משום חינוא". והסיק מכאן טעם נוסף שלא לגרש בלא לשלם תחילה את הכתובה כדי לקיים את תקנת כתובה שהיתה גם משום חינוא (שאישה גרושה שיש בידה מעות, גדל חינוא, ויגדלו הסיכויים שתחזור ותינשא לאחר), ועל כן כדי להרבות את חינוא יש לשלם לה את כתובה עובר לגט ולא לאחריו.

ולענ"ד אם היה הרדב"ז רוצה לומר טעם מיוחד בעיקר תקנת הגאונים היה לו לכתוב כן בתחילת דבריו שם כתב את התקנה ולא בסוף כדרך אגב כשבא ללמד שאין לגלות את הדין שבעני שאשתו רעה יכול לגרשה בלא לשלם תחילה כתובה, וכל מה שרצה הרדב"ז לומר הוא שאם נלמד דין זה יצא שנשים לא יקבלו לבסוף כתובה ונמצאת תקנת חז"ל שתקנו כתובה מתבטלת, ואת הטעם כתב כדרך אגב כיון שנזכר טעם זה בגמרא ולא בא לומר שדווקא בגלל הטעם הזה יש לשלם עובר לגירושין ולא בגלל טעם אחר כמו שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ולא נחית לחלק בין שני הטעמים.

¹⁴ באשר לדחיית ראיית הרי"ף מלקתה, נאמרו בזה כמה וכמה דרכים ולא ראיתי מקום להאריך בזה. ועיין בבאר היטב ובפתי"ש על אתר בסימן קי"ט, בישועות יעקב (פירוש הארוך סק"ד) ובשו"ת עין יצחק (ח"א אבהע"ז סימן עד), וכן בספר משפטיך ליעקב (ח"ג סימן מא) שהאריך בזה בדברים נאים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"מי שנודע לו שאשתו נכפת, ורוצה לגרשה ואינו משיג כדי כתובתה, כופין אותה לקבל גט ואין בזה משום תקנת ר"ג) ויתן הנמצא בידו לכתובתה, והמותר כשתשיג ידו, ואם תמאן לקבל גט, ימנע ממנה שאר כסות ועונה"

ובביאור הגר"א סקי"ד כתב:

"דגרושין אינו תלוי בכתובה והיא כשאר בע"ח."

ומבואר מהגר"א שהוא סבור בדעת הרא"ש שמבחינה עקרונית אין הגירושין תלויים בכתובה ודלא כדעת הרשב"א, וכפי שנתבאר בדברינו לעיל.

גם הרמ"א בסימן קיט (סע' ו) פסק כדברי הרא"ש והריב"ש:

"הגה: ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה, אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה."

והגר"א (שם סק"ז) כתב על דברי הרמ"א:

"ריב"ש סימן צ"א, ותשו' הרא"ש וכמש"ל סימן קי"ז סי"א."

מכל האמור נראה שהלכה למעשה נדחתה דעת הרשב"א וקי"ל כדעת הרא"ש והריב"ש¹⁵, וכן נראית דעתו של הנודע ביהודה (מהדו"ת אבהע"ז סי' קג) שכתב בפשיטות ז"ל:

"... ודרך כלל אני משיב לדינא דש"ס האיש מגרש אשתו בעל כרחא אפילו אין לו לסלקה כתובתה ונשאר חובה עליו ואין האשה יכולה לעכב...".

בנידון דידן, לאחר שפסקנו לחייב גט על בסיס דברי רבינו ירוחם ודברי הגר"ח פלאג'י, ממילא חייבת האשה להתגרש מדינא, ובמקום שיש חיוב מן הדין להתגרש, כתב הרא"ש שא"א לעכב את הגט עד לתשלום הכתובה, וה"ה בנידון דידן.

בירור בדברי הרמ"א שכתב דבריו בסתמא ללא כל סייג

יש בנותן טעם להוסיף כאן בירור קצר בדברי הרמ"א.

על דברי השו"ע (סי' קיט סע' ו): "יכול לגרשה בלא דעתה", הוסיף הרמ"א, וז"ל:

"ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה, אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה (תשובת הרא"ש וריב"ש)."

¹⁵ מבואר להדיא שנקט כדעת הרא"ש ולא כדעת הרשב"א, ומוכח עוד שלא נקט כדעת הפוסקים שהשוו דעת הרא"ש והרשב"א, הבאנו המו"מ בדבריהם להלן, שהרי אז אין זה נכון לומר שלדין הש"ס לעולם יכול לגרש אשתו בע"כ אפילו כשאין לו לסלק כתובתה, שהרי הדבר תלוי אם מגרשה מן הדין אם לאו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה כאן כתב הרמ"א בסתמא שהאשה אינה יכולה לעכב את הגירושין בשל אי תשלום הכתובה, ואילו בגוף דברי הרא"ש ראינו שהוא כותב כן רק במקום ש"מ מן הדין היא חייבת לקבל גט" ומדוע לא דייק הרמ"א לכתוב כדברי הרא"ש בדיוק? במיוחד הדבר מתמיה משום שבדרכי משה הוא כותב מפורשות שדעת הרא"ש כן רק במקום "שמגרשה מן הדין".

נראה שהתשובה פשוטה, הרמ"א כאן מתייחס לדברי השו"ע, שלא מתייחס לתקנת רבינו גרשום, ובכך"ג שיכול לגרשה בלא דעתה, בעל כרחיה, אינה יכולה לעכב את הגירושין אף כשאין לו לשלם כתובתה וכפי שנתבאר שמבחינה עקרונית הגירושין אינם תלויים בכתובה, אבל במקום שקיבלו על עצמם את תקנת רבינו גרשום שאין לגרש אשה בלא דעתה אכן יכולה להתנות את הסכמתה בתשלום הכתובה. ולכן בדקדוק כותב מיד לאחר מכן הרמ"א:

"וכל זה מדינא, אבל ר"ג החרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה, אם לא שעברה על דת, וכמו שנתבאר לעיל סי' קט"ו. ואפי' אם רוצה ליתן לה הכתובה, אין לגרשה בזמן הזה שלא מדעתה (סמ"ק סי' קפ"ד)."

ומש"כ "וכל זה מדינא" קאי גם על מש"כ מיד לפני כן בשם הרא"ש והריב"ש דאין יכולה לעכב הגירושין כשאין לו לשלם כתובה, אבל אחר תקנת רבינו גרשום כיון שלא יכול בזמנה"ז לגרשה בלא דעתה ממילא נדרשת הסכמתה לגירושין יכולה היא להתנות זאת בתשלום הכתובה, ודו"ק¹⁶.

וכך ראיתי שהבין דברים אלו השואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' קסה) וז"ל:

"והנה לכאורה מבואר באה"ע סי' קי"ט סעיף ו' בהג"ה דאפילו אין לו לשלם הכתובה אינה יכולה לעכב. אמנם זה דווקא טרם שגזר רבינו גרשום מאור הגולה, אבל לפי חרגמ"ה אינו יכול לגרש בעל כרחיה או לישא ב' נשים רק אם ישליש הכתובה כמבואר שם בהג"ה. והטעם הוא פשוט, דבשלמא טרם שגזר רגמ"ה אין הכתובה מעכב את הגירושין והכתובה היא כחוב בעלמא... אבל אחרי חרגמ"ה כל שאינו יכול לגרשה... וכן נראה מתשובת הרא"ש כלל מ"ב ס"א שכתב אפילו אחר תקנת רגמ"ה יכול לגרש כשהיא בעלת נכפה כי בזה לא תקן רגמ"ה אפילו אין לו לסלק הכתובה, ומשמע דבמקום שתיקן רגמ"ה כל שאינו מסלק הכתובה אינו יכול לגרש...".

דעת נושאי כלי השו"ע וביאורי האחרונים

על אף שלענ"ד נראה עיקר כמו שביררתי לעיל את שיטות הראשונים ובעלי השו"ע, וכפי שעולה מביאור הגר"א ז"ל, אוסיף כאן עוד מו"מ בדברי נושאי כלי השו"ע והאחרונים בעניין זה, שעל פניו פסעו בדרכים אחרות וניסו לקרב את שיטות הרא"ש והרשב"א זל"ז בדרכים שונות.

¹⁶ וע' מש"כ בזה הישועות יעקב (פירוש הארוך סק"ד), והנלענ"ד כתבתי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכל אלו ככל הנראה הבינו בדעת הרא"ש שמש"כ שלא יכולה האשה לטעון שאינה מסכימה להתגרש כיון שמן הדין היא חייבת להתגרש לא איירי דווקא לאחר חדר"ג, אלא גם בלא שייכות לחדר"ג זו הסיבה לשלילת טענתה¹⁷, ולכן במקרה שאינה חייבת להתגרש יכולה לטעון כן, וכדעת הרשב"א.

שיטת הח"מ והפר"ח

החלקת מחוקק התייחס במספר מקומות לדברי הרא"ש והרשב"א, והוא מנסה להתאימם.

כך כתב בסוף סימן קי"ז (סקכ"ג) על דברי השו"ע שהביא את תשובת הרא"ש, וז"ל:

"... וכן משמע מלשון תשובת הרא"ש שכתב כיון שמן הדין היא חייבת לקבל גט כאשר הוכחתי נמצאת פריעת כתובה הוי כשאר חוב, משמע הא כל שאין הדין נותן לגרשה אין יכול לגרשה כשאין לו הכתובה, וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' אלף רנ"ד וכבר כתבתי מזה סי' ק' ס"ק כ"ז..."

כך גם בסימן קיט (סק"ה) על דברי הרמ"א שכתב "ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה, אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה (תשובת הרא"ש וריב"ש) כתב הח"מ, וז"ל:

"אין דין זה מוסכם. דהא הרשב"א סי' אלף רנ"ד כתב שאין אדם רשאי לגרש אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה. ומ"ש הרא"ש בתשובה כלל מ"ב כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב וכו' באשר תשיג ידו אפשר לומר דלא כ"כ הרא"ש אלא במקום שחייבת לקבל גט שבא בטענת מום גדול וכיוצא, אבל במוציא לרצונו אפשר דמודה להרשב"א."

עם זאת הוא מוסיף כי הריב"ש בודאי פליג לחלוטין על הרשב"א, וז"ל:

"ומיהו מדברי הריב"ש סי' צ"א משמע קצת שתקבל גיטה ואח"כ תתבע כתובתה ואינה יכולה לעכב הגט עד שתהיה הכתובה מוכנת כי קודם הגט אין לה דין ודברים על הכתובה."

הח"מ הבין שהרמ"א סבור שלעולם האשה אינה יכולה לעכב את הגט כשהבעל לא יכול לשלם את הכתובה, ולכן הסיק שדברים אלו עולים בקנה אחד רק עם דברי הריב"ש בלבד ולא עם דברי הרא"ש (ובניגוד למה שנדפס בגוף השו"ע שמקור דברי הרמ"א הם גם ברא"ש, וידוע שמקורות אלו שנכתבו על מפתו של הרמ"א אינם מפי כתבו של הרמ"א עצמו).

הח"מ, לא ביאר לגופו של עניין, מה טעם החילוק בין מקום שחייבת לקבל גט לבין מקום שמוציא לרצונו, וגם לא נתברר לי היטב דבריו ומהו חילוקו בדיוק, שבתחילה פתח בחובת

¹⁷ וכפי שהבאנו בהערה לעיל מהבית יעקב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האשה להתגרש ("חייבת לקבל גט") וסיים ברצון האיש להוציאה, והיה עליו לסיים ג"כ ברצון האשה ולכתוב 'במוציא לרצונה' היינו בהסכמתה.

גם בסימן ק' (סקכ"ז) התייחס הח"מ לסוגיה זו וכתב:

"... והרשב"א אזיל לטעמ' דס"ל ... דאינה צריכה לקבל גט כל שאין כתובה מוכנת, והביא רא' מל' המשנה. וכ"מ קצת מל' הרא"ש כלל מ"ב ש"כ כיון שמן הדין היא חייבת לקבל גט נמצא פריעת חוב כתובה כשאר חוב, משמע הא כל שאין חייבת לקבל גט רק שהוא מגרשה מרצונ' צריך ליתן לה כתובה, אבל כל שחייבת לקבל גט יכול לגרשה ואח"כ תתבע היא אותו..."

בדפוסים שלפנינו כתוב "מרצונ'" ולא ידענו אם הכוונה ל'מרצונ' או 'מרצונה', אבל במהדורה המחודשת בהוצאת פרידמאן תקנו וכתבו "מרצונה" דקאי על האשה¹⁸. לפי"ז דבריו מיושבים יותר, וייתכן שלפ"ז צריך לתקן הלשון גם בסימן קיט, אך באותה מידה ייתכן לומר שגם בסימן ק' אכן היה צריך לכתוב 'מרצונ', וצ"ע.

והנה הח"מ כתב שהרא"ש יודה לרשב"א כאשר אינה חייבת לקבל גט ומגרשה מרצונה, אך לא התייחס לשאלה האם הרשב"א יודה ג"כ לרא"ש. וגם לא ביאר הח"מ מהו טעם החילוק.

בערוך השולחן (אבהע"ז ס' קיט סעיף יג) ביאר את החילוק בין חייבת לקבל גט למגרש מרצונה, וכתב שזהו ביאור דברי הח"מ, וז"ל:

"ונראה לי... דוודאי כשרק **ביכולתו לחיות עמה** – אף שהיא אשה רעה וסובל ממנה והתורה נתנה לו רשות לגרשה או ששונאה ובזווג שני – בלא הכתובה אין ביכולתו לגרשה, וכל שכן בזמן הש"ס שביכולתו לישא אחרת. אבל **כשהיא בעלת מום כנכפית וכיוצא בזה, דטבע האדם אי אפשר לסבול, דכהאי גוונא גם באיש היינו כופים לגרש** – אין משגיחין על כתובתה. וכל שכן כשהיא פרוצה, כשהדין נותן שמצוה לגרשה, דאין משגיחין על הכתובה. וכן נראה מכמה גדולי אחרונים (וכן משמע מהחלקת מחוקק ס"ק ה, וכן כתב הפרי חדש. אף שהבית שמואל ס"ק ו לא כתב כן, מכל מקום כן נראה עיקר לדינא).

אפשר שניתן להסביר קצת אחרת, **שכשהעיקוב בא ממנה**, וכמו בנכפית, לא יכולה לעכב, ולזה התכוון הח"מ כשכתב "שחייבת להתגרש", היינו מפני שממנה באה המניעה, אבל בזיוו"ש כששונאה שמניעת הגירושין באה ממנו חשיב שמגרש לרצונו.

מכל מקום, עדיין לא נתבאר בדבריו, מדוע באמת כשיכול לחיות עמה ובכל זאת רוצה לגרשה אינו רשאי לגרשה בלא לפרוע הכתובה, הרי ס"ס יכול לגרשה בע"כ!

¹⁸ לא התברר אם כתבו כן עפ"י כת"י שהיו בידם או שפענחו כן מדעתם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אפשר היה לומר דהרמ"א המשיך וכתב לאחר דברים אלו "וכל זה מדינא, אבל ר"ג החרימם שלא לגרש אשה שלא מדעתה", ונמצא שכל הדיון של הח"מ בבירור דעת הרא"ש והרשב"א הוא קודם חדר"ג, שלעולם יכול הבעל לגרש את האשה בעל כרחו (וגם מסברא נראה פשוט כן, שהרי לאחר חדר"ג, במקום שאין חיוב גירושין פשיטא שיכולה להתנות את הסכמתה בתשלום הכתובה וכפי שכבר כתבנו לעיל שלא יכול אדם לחלוק על סברא זו, וכן עולה מדברי מהרא"ל צינץ בספר משיבת נפש ח"ב סי' יא שכתב שברור שלאחר חדר"ג יכולה האשה להתנות את הסכמתה לגירושין אפילו בתקבא דדינרי הו"ד בעטרת דבורה חלק א' סי' נה עמ' 331), ובכל זאת מחלק הח"מ לדעת הרא"ש בין מקום שהגירושין הם מכח חיוב למקום שהם נעשים מרצון.

ואפשר לומר בטעם הדבר שהוא סבור שכל שהגירושין אינם מחויבים, ואולי אף אינם ראויים, אלא שהבעל בכל זאת רוצה לגרשה, ובידו לעשות כן שהרי אשה בע"כ מתגרשת, חייבו חז"ל את הבעל לשלם תחילה את הכתובה, ודין זה הוא חלק מתקנת הכתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, דאם יגרשה בע"כ וידחה את תשלום הכתובה בשל חוסר באמצעים, נמצא שעדיין קלה היא להוציאה שהרי הוא יודע שלא יכריחוהו לשלם מיד את הכתובה. אבל במקום שיש עילה לחייב גירושין, כמו במקרה של מום גדול כנכפית וכד', אף שיש כאן חיוב כתובה, מכל מקום לא קיים כ"כ הטעם "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" שהרי אנו סבורים שבמקרה כזה מוצדק להוציא אותה דאין מקום להמשך נישואין אלו, ולכן לא תקנו כאן חז"ל שאפשר להשהות את הגירושין בשביל תשלום הכתובה (יצוין, שלדרך זו, עדיפה הגירסה 'לרצונו', והיינו שיש גירושין שהם מחויבים כמו בנכפית שטבע האדם שאינו יכול לחיות עמה, ויש גירושין שיסודם ברצונו לגרשה אף שיכול לחיות עמה, וכמו שכתב בערוה"ש).

וכ"כ בשו"ת צמח צדק שהובא לעיל בביאור דברי הח"מ, וז"ל:

"... מ"ש החמ"ח שם סק"ה דמהרא"ש לא למדנו שאינה יכולה לעכב הגירושין מצד הכתובה אלא היכא דמן הדין היא חייבת לקבל גט, שאז דייקא נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שמחוייב לה וכמ"ש להדיא שם בשלהי תשובתו כיון דמן הדין כו', ור"ל כיון דמדינא למיפק קיימא, ולא מצד בחירתו לבד מגרשה, לכן ה"ל כשאר חוב, משא"כ אם אין הגירושין מחויבים אלא שמדעתו מגרשה, אף גם לדין הש"ס שהאשה מתגרשת בע"כ, מכל מקום יכולה לעכב הגט עד שיסלק כתובתה, ול"ד לשאר חוב, דאדעתא דהכי נישאת לו שלא יגרשנה בלא כתובה, דמש"ה תיקנו כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה... וא"כ אף על גב שאין לו אי אפשר לגרשה עד שיסלק כתובתה."

בדרכו של הח"מ צועד גם הפרי חדש (קיט סק"ח) והוא ג"כ טוען שהרא"ש מודה בעצם לרשב"א, ושדברי הרמ"א תואמים למעשה לדברי הריב"ש בלבד, ומכיון שכנגד זה עומדת לדבריו דעתם של הגאונים, הרי"ף הרשב"א הרא"ש והתשב"ץ, על כן הוא מכריע שיש לפסוק שלא כדברי הרמ"א, וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"... אלא שאני תמה על הרב ז"ל שמאחר שהרשב"א כתב בפשיטות שאינו יכול לגרש אלא א"כ יש לו לשלם הכתובה, והעיד שכן כתב הרי"ף בתשובה, וגם שמע כן בשם הגאון, וכן נמצא בתשובת הגאונים בס' קפ"א, וכן משמע מתשובת הרא"ש ויש קצת ראיות לסברתם ולא נמצא ראיה היפך מזה וגם הרשב"ץ הסכים עמהם ולא נמצא שום פוסק שחולק עליהם בהדיא זולת משמעות תשובת הריב"ש, א"כ מנין לו להרב לחלוק עליהם. ולכן אני אומר שקבלת הגאונים תכריע ודלא כההגה שנמשך אחר משמעות תשובת הריב"ש וליתא. וגם הריק"ש בהגהותיו פסק כתשובת הרא"ש וכתשובות הרשב"א וכדכתיבנא וכן עיקר".

אמנם, לפי מה שנתבאר לעיל, יש הבדל עקרוני בין הרא"ש לרשב"א. שהרי הראינו שדברי הרא"ש הם תולדה מחדר"ג והצורך בקבלת הסכמתה לגירושין, כך שממילא בכוחה להציב תנאי להסכמתה להתגרש שישלם לה את כתובתה, אך בלא חדר"ג כיון שיכול לגרשה בע"כ אינה יכולה לעכב את הגירושין עד שתשולם כתובתה. ואילו לדעת הרשב"א עוד מזמן חז"ל כחלק מתקנת הכתובה חובת הבעל היתה לשלם את הכתובה מיד בגירושין. א"כ, רק בזמה"ז שיש חדר"ג יכול הרא"ש להודות לרשב"א במקרים מסוימים, אבל מבחינה עקרונית שיטותיהם שונות בתכלית. וא"כ עולה שדוקא הרא"ש והריב"ש אמרו דבר אחד, אלא שבמקומו של הריב"ש לא נהגו בחדר"ג. ומכל מקום דברי הרמ"א מיוסדים אכן על דברי הרא"ש, וכמו שאכן מבואר בדרכי משה (וכפי שנתבאר סדר דבריו לעיל).

שיטת הבית שמואל

גם הבית שמואל (שם סק"ו) מתייחס לשיטות הרא"ש והרשב"א ודרכו הפוכה מדרכו של הח"מ. הב"ש טוען שהרשב"א הוא שיודה לרא"ש שבמקרים מסוימים לא ניתן לעכב את הגירושין בשל אי תשלום כתובה, וז"ל:

"ואפי' אין לו לשלם. בתשובת רשב"א... כתב... ובח"מ כתב מתשובה זו מבואר לא כפסק רמ"א. וי"ל הרב רמ"א איירי כשיכול לגרש ע"פ הדין היינו דשונא אותה וזיווג שני איירי, אז יכול לגרש אותה אפילו אין לו כתובה, אף הרשב"א מודה בזה, אלא שם איירי היכא דאין ראוי לגרש כמו בלקתה דאין ראוי לגרש, כמו שכתוב בסימן ע"ט, בזה קאמר אם אין לו הכתובה אין רשאי לגרש וכן בזיווג שני אם אין שונא אותה אז אין ראוי לגרש, ואם אין לו הכתובה אין רשאי לגרש. ובתשובת הרא"ש מבואר כמ"ש הרב רמ"א, דהא כתב אפילו אחר תקנות ר"ג יכול לגרש כשהיא בעלת נכפה כי בזה לא תיקן ר"ג, אפילו אין לו לסלק הכתובה. שמע מינה היכא דרשאי לגרש אינה יכולה לעכב בשביל פרעון הכתובה, וכ"פ הריב"ש."

הב"ש מתאים את דברי הרמ"א גם לדעת הרשב"א. לדרכו, הרמ"א התיר לגרשה בלא לשלם מיד את כתובתה רק במקרה שראוי ע"פ דין לגרש את האשה כמו בזיווג שני והוא שונא אותה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומאס בה, אבל במקרה שלא ראוי לגרשה כמו בלקתה (המקרה עליו דיבר הרשב"א, ועליו נאמר בשו"ע סי' ע"ט סעיף ג' "אם ראה הבעל שהחולי ארוך יכול לומר לה... הריני מגרשך ונותן כתובה ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ") או במקרה של זיווג שני כשאינו שונא אותה – ככל שאין לו לשלם כעת דמי כתובתה גם אינו רשאי לגרשה.

גם הוא סבור שבהעדר חדר"ג עדיין יש לחלק בין שני מצבים, מצב שראוי לגרשה אז גם יכול לגרשה בלא כתובה, לבין מצב שלא ראוי לגרשה, אע"פ שהוא יכול לעשות זאת בע"כ, מ"מ במקרה כזה יהיה חייב לשלם מיד את הכתובה ואם אין לו – הוא מנוע מלגרש. לדבריו גם הרא"ש סבור כך, ומה שבנכפית מסלקה בלא לשלם כתובה מיד היינו משום שבמקרה כזה לא ניתן לומר שלא ראוי לגרשה, ודמי לאשתו בזיווג שני ששונאה.

הב"ש לא כתב להדיא מאי נפק"מ בין פירושו לבין פירושו של הח"מ, וראה בדברי ערוה"ש שהבאנו לעיל שהנפק"מ הינה במקרה של זיווג שני כששונאה, שלדברי הח"מ דוקא בנכפית שזהו דבר שטבע האדם אינו סובל אינה רשאית לעכב את הגירושין, ואילו לדברי הב"ש גם בזיווג שני כששונאה אינה רשאית לעכב, כי ס"ס רשאי לגרשה מן הדין.

יש להעיר, כי מדברי התשב"ץ משמע דלא כחילוקו של הב"ש בדעת הרשב"א, שהרי התשב"ץ כותב שאף באשה רעה אין רשאי לגרש בלא לשלם מיד את כתובתה (וראיתו הן בדיוק במקרה כזה), ואשה רעה בודאי שא"א לומר שאין ראוי לגרשה, וע' שו"ע אבהע"ז סי' קיט סעיף ד' (ונראה דזוהי רמיזת השואל ומשיב בהגהות שי למורא ובמהדו"ק חלק ב' סי' קסה שכתב שבתשב"ץ מבואר כדברי הח"מ ולא כדברי הב"ש).

סיכומם של דברים להלכה

כאמור לעיל, לענ"ד יש מחלוקת עקרונית בין הרא"ש לרשב"א, ומדברי הח"מ הב"ש והפר"ח נראה שלא נחתו לכך, ומכח זה אמרו חילוקים שונים, כפי שפירטנו לעיל. אבל פשטות הדברים היא כפי שנתבאר לעיל וכפי שעולה גם מביאור הגר"א, ועל כן נראה עיקר להלכה כדברי הרמ"א שפסק כרא"ש וכריב"ש וכפי שעולה גם מהשו"ע בסוף סימן קיז, וכפי שהבאנו מהנוב"י לעיל.

וראה בדברי הגרי"א ספקטור מקובנא (שו"ת עין יצחק ח"א סי' עד אות יג) שהכריע שאין לנטות מפסק הרמ"א וששיטת הרשב"א והרי"ף בתשובה נדחית, וז"ל:

"...כתבתי לעיל לדון בעיקר ראיות הרשב"א שהובא בבית שמואל (סימן

קיט ס"ק ו) מהך ד"הרי גיטה וכתובתה" דסילוק הכתובה מעכב הגירושין.

וכתבתי לעיל... אין הכרח כלל לראיות הרשב"א. וכיון דעיקר סמיכת

הרשב"א הוא על ראיה זו, לכן – כיון דלדינא לפי הכרעת הפוסקים הללו אין

מקום להוכחתו, ובפרט דהוכחתי כן מן התוספתא דכתובות, דעל כורחך מיירי

שם בלא מסר הגט לה – ועל כן ממילא יש לנו למנקט לדינא כפי הכרעת

הרמ"א (בסימן קיט סעיף ו) בשם הרא"ש והריב"ש דאין הכתובה מעכב

להגירושין."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שו"ר שהראשל"צ מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ה אבהע"ז סי' א) נקט הלכה למעשה כדברי הרשב"א אלא אם מדובר במקום שחייבת מדינה להתגרש, וציין שכן נהגו במרוקו ובשאר 'ארצות המערב', והביא כן משו"ת כרם חמר (אבהע"ז סי' צט) שהביא מתשובת מהר"י בן צור כן, וכן משו"ת משפט וצדקה ביעקב (ח"א סי' כח ו-קלה וח"ב סי' כ). גם בחלק ז (אבהע"ז סי' ב אות י) הביא חבל פוסקים אחרונים שפסקו שיש לחוש לשיטת הרשב"א שאינו רשאי לגרש טרם תשלום הכתובה, והסיק שם הגר"ע יוסף ש"נקטינן להחמיר כוותיהו בדין זה". אבל לענ"ד אין מקום להכריע כן ע"פ כל מה שנתברר לעיל באורך שבעלי השו"ע פסקו כרא"ש וכריב"ש, ושו"ר שבחלק י' (אבהע"ז סי' א) הגר"ע יוסף זצ"ל העלה לעיקר שלא כרשב"א.

מכל מקום, לדינא לא תהא נפק"מ כל כך, משום שהן לביאורנו בדעת הרא"ש שבאופן עקרוני הכתובה היא כשאר חוב ואין הגירושין תלויין בה, רק שבזמנ"ז שיש חדר"ג ביד האשה להתנות את הגירושין במתן כתובה, מכל מקום במקרה שהדין הוא שהיא חייבת לקבל גט חוזר להיות הדין כמו קודם חדר"ג דאינה יכולה להתנות את הגט בתשלום הכתובה. והן לדעת האחרונים שהבאנו לעיל, הח"מ הב"ש והפר"ח ואחרונים נוספים הסבורים שגם הרא"ש מסכים עם הרשב"א שמדינא לא ניתן לגרש בלא כתובה עוד לפני תקנת ר"ג, מכ"מ במקום שיש חיוב גירושין הם סבורים שהן הרא"ש והן הרשב"א מסכימים שניתן לגרש בלא תשלום כתובה כשהוא עני ואין ידו משגת לשלמה.

וע"ע בשו"ת שמע שלמה (ח"ג אבהע"ז סי' טו) שגם הוא דן בזה ומסיק "דכו"ע מודים בכה"ג דנידוננו שהיא מחוייבת להתגרש מבעלה עפ"י פסק ביה"ד דאינה יכולה לעכב את הגירושין עד שיפרע לה כתובתה אלא תתגרש". ובשו"ת אמרי משפט (ח"א סי' טו, נדפס גם בספר שורת הדין כרך יב עמ' רעג) לחבר ביה"ד הרבני הגדול הגר"י אלמליח שליט"א מסיק באות ג' למסקנותיו ע"פ מה שכתבו האחרונים "דכל היכא דמן הדין חייב או מצוה עליו לגרשה יכול לגרשה ותהא כתובתה חוב עליו". ובספר 'משכיל לדוד' – פסקי דין לרב הראשי לישראל לשעבר הגר"ב לאו שליט"א פס"ד בעמ' 180 (תיק 1125604/8) מסכם (עמ' 191) גם הוא וכותב: "באופן שהאישה חייבת לקבל גט כשם שאין היא יכולה לעכב את הגירושין בגלל שאין לבעל מעות לפרוע את כתובתה כמו כן אינה יכולה לעכבם עד לאחר הדיון על הכתובה אלא חייבת לקבל את הגט ואחר כך תתבע את כתובתה". וע"ע בפסק דין של ביה"ד הרבני חיפה (תיק מס' 575141/19) מש"כ ידידי הרה"ג יצחק אושינסקי שליט"א ובפסק דין של ביה"ד הרבני בתל אביב (תיק מס' 905329/1) מש"כ הרה"ג רפאל זאב גלב שליט"א. והלכה למעשה כל הנחלים זורמים למקום אחד, שבמקום חיוב גירושין אין אפשרות לעכבם בשל אי תשלום כתובה מחמת שאין יד הבעל משגת.

וע"ע במשפטי עוזיאל (הוצ' מוסד הרב קוק) מהדו"ת אבהע"ז סי' צו (בנדמ"ח הוא בחלק ז' סי' צו) מו"מ במחלוקת הרא"ש והרשב"א וביאור מחודש מדוע לדעתו אין ביניהם מחלוקת ומש"כ שם באשר למנהג בתי הדין בירושלים ובארץ ישראל.

סוף דבר בני"ד, שפסקנו שהצדדים חייבים להתגרש (כפי שנתברר בחלקו הראשון של פסק הדין), ממילא לא ניתן לעכב את הגירושין רק בשל אי יכולתו של הבעל לסלק כעת את חוב הכתובה והאשה חייבת לקבל את הגט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עם זאת בוודאי שרשאית האם לנקוט בכל צעד מול רשויות האכיפה והגבייה לצורך פרעונו של חוב זה בכל זמן ובכל עת.

הרב עודד מכמן – דיין

ההחלטה מותרת לפרסום לאחר השמטת שמות ומספרי זהות של הצדדים.

ניתן ביום כ"ד באלול התשפ"ה (17/09/2025).

הרב עודד מכמן

הרב בן ציון ציוני

הרב ישי בוכריס – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

משפחה • משפט • ומה שביניהם

WWW.GET-OVER.CO.IL